

HIDRONIMIA BAZINULUI HIDROGRAFIC AL NISTRULUI

Doctor habilitat în filologie **Anatol EREMIA**

Institutul de Filologie al AȘM

THE HYDRONYMY OF THE HYDROGRAPHIC BASIN OF THE NISTRU RIVER

Summary. The article underlines the onomasiological peculiarities of the hydronyms of the Nistru river's hydrographic basin. The water sources are analyzed under multiple facets: historical, sociological, geographical, linguistic. For the studied hydronym categories there is determined the diachronic stratigraphy and territorial key areas; there are also shown the early years of the documentary record, and considered the source forms of names and their structural evolution. Linguistically, the hydronym units are examined in etymological, lexical, semantic and derivational terms.

Keywords: derivation, diachrony, etymology, hydrography, hydronymy, origin, onomasiology, stratigraphy, toponymy.

Rezumat. Articolul pune în evidență particularitățile onomasiologice ale hidronimelor bazinului hidrografic al Nistrului. Sursele acvatice sunt analizate sub multiple aspecte: istoric, sociologic, geografic, lingvistic. Pentru categoriile hidronimice studiate se stabilește stratigrafia diacronică și ariile de repartitie teritorială, se indică primii ani de atestare documentară, se analizează formele de origine ale denumirilor și evoluția lor structurală. Lingvistic unitățile hidronimice sunt examinate sub aspect etimologic, lexical, semantic și derivațional.

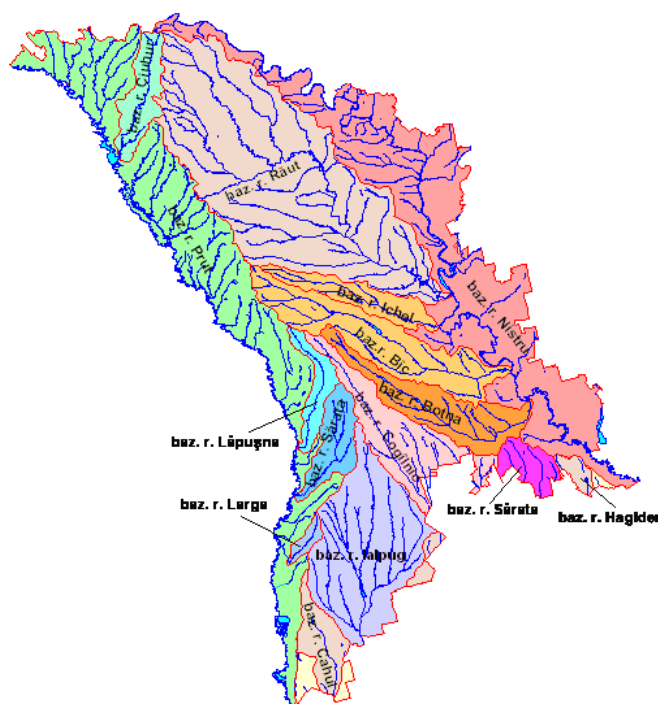
Cuvinte-cheie: derivare, diacronie, etimologie, hidrografie, hidronimie, origine, onomasiologie, stratigrafie, toponimie.

Nistru este cel mai mare curs de apă din spațiul geografic pruto-nistrean. Fluviul izvorăște din Carpații de Est, lângă s. Volcie (Ucraina), și se varsă în Limanul Nistrului la sud de s. Palanca (Republica Moldova). Lungimea râului este de 1 362 km (în limitele republicii – 660 km), iar suprafața bazinului e de 72 100 km² (în limitele republicii – 19 070 km²). Cota de înălțime la izvoare – 870 m deasupra nivelului mării, la vărsare în Liman – 1 m, căderea de nivel a râului – 869 m. Lungimea bazinului este de cca 700 km, iar lățimea medie de 120 km. Partea superioară a bazinului o reprezintă versanții Carpaților de Est (Carpații Ucraineni), cu altitudini de până la 1 410 m și Podișul Precarpat (Volâno-Podolian) cu altitudini între 360 și 470 m. Aici adâncimea văii râului este de 150-180 m.

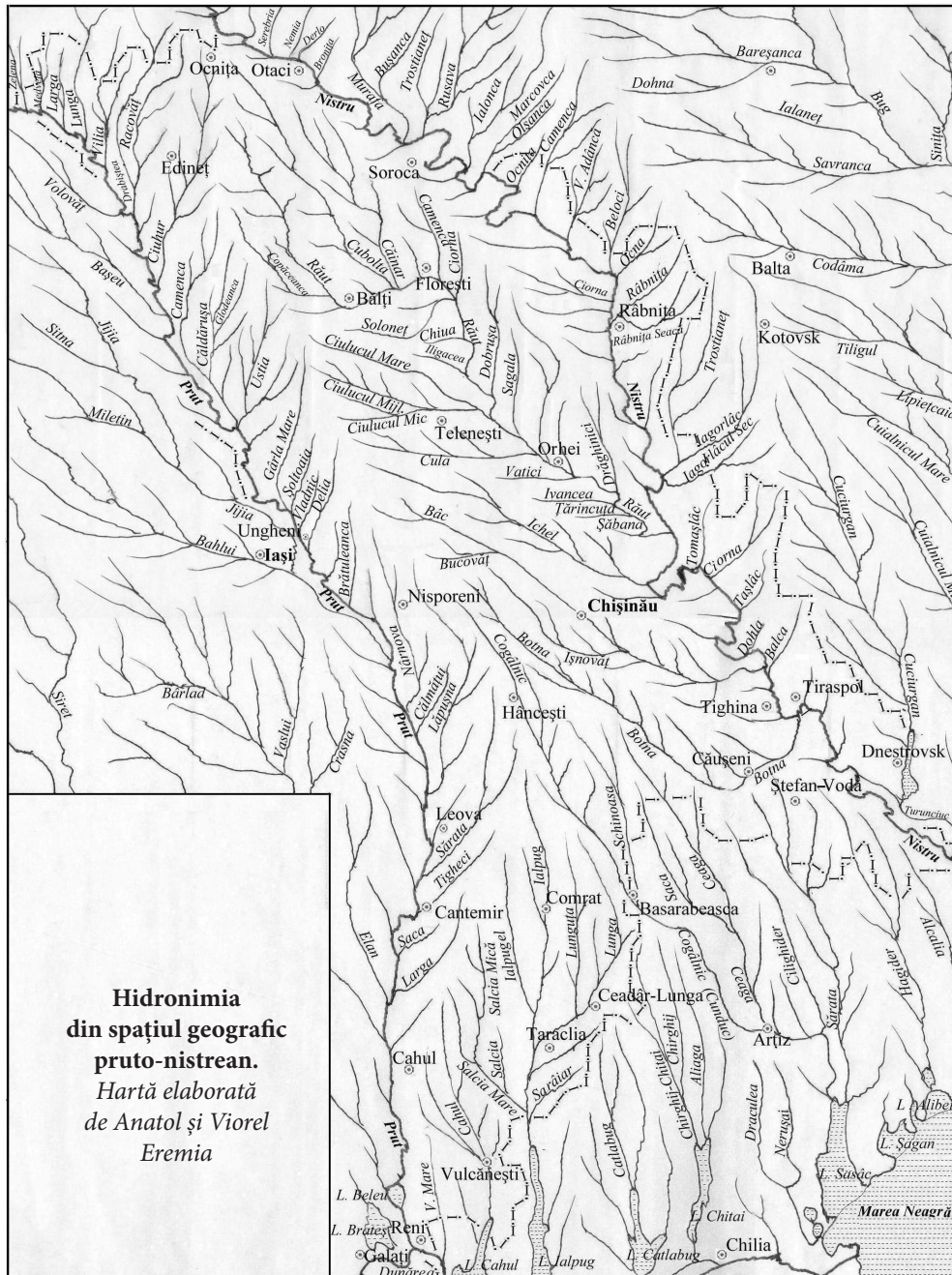
Principalii afluenți ai râului în această zonă sunt: Bistrița, Kolodinița, Strii, Svicea, Bolohivka, Lomnița, Lukva, Iamnița (pe dreapta), Demia, Svir, Gnila, Lipa, Zolota Lipa, Stripa, Seret, Zbruci, Smotrici, Ternava, Studenița, Ușița, Leadova, Nemia, Murafa, Rusava, Markovka, Olșanca (pe stânga). Aceștia, la rândul lor, dispun de afluenți mai mici (râulețe, pâraie).

Pe teritoriul Republicii Moldova râul străbate Podișul Moldovei de Nord, Podișul Nistrului, pe cursul superior și mediu, și Câmpia Nistrului inferior, pe cursul inferior al râului, până la vărsarea sa în Liman. Podișul Moldovei de Nord include subzonele colinare Podișul Hotinului, Podișul Ciuhurului Superior, Podișul Căinarului și Dealurile Ciulucurilor. Aici cele mai mari înălțimi ating cotele 300-350 m în partea de

nord (Dealul Visoca – 317 m, Dealul Băxani – 340 m, Dealul Vădeni – 350 m) și 250-340 m în partea de sud (Dealul Rădoaia – 339 m). Podișul Nistrului se învecinează dinspre vest cu Câmpia Moldovei Centrale, ale cărei zone central-nordice le reprezintă Câmpia Bălților și Câmpia Sorociei, cu îngusta, dar întinsa Câmpie a Răutului [1, harta].

Bazinele hidrografice. Arealul pruto-nistrean.

În limitele republicii, conform structurii geomorfologice a terenului și caracteristicilor văii și albiei râului, Nistru poate fi divizat convențional în trei sectoare: cursul *s u p e r i o r*, de la s. Naslavcea (rn. Ocnița) până la or. Camenca; cursul *m e d i u*, de la or. Camenca până la or. Grigoriopol; cursul *i n f e r i o r*, de la or. Grigoriopol până la s. Palanca (rn. Ștefan-Vodă).

Pe cursul *s u p e r i o r*, râul are lățimea de 185-235 m, adâncimea – 2-5 m, viteza cursului apei fiind de 0,1-0,9 m/s. Valea râului, spre deosebire de partea montană și premontană a bazinului, este mai puțin adâncă – 120 m, având însă maluri și versanți de asemenea abrupti și stâncoși, aceștia alternând în aval cu

cele de pietriș nisipos și de argilă. Pe cursul *m e d i u*, valea râului își mărește lățimea de la 3 km până la 5 km (lângă or. Dubăsari). Lățimea râului ajunge până la 250 m, adâncimea – 1-1,5 m, viteza cursului – 0,4-0,8 m/s. Pe valea Nistrului, între s. Mihailovca și or. Dubăsari, este situat lacul de acumulare Dubăsari, construit în anul 1954. Dimensiunile lacului: lungimea (de la nord la sud) – 125 km, lățimea de la 0,5 până la 1,5 km, adâncimea – până la 18 m, suprafața – 67,5 km². Pe cursul *i n f e r i o r* valea se lărgeste și mai mult, de la 4-6 km (lângă Grigoriopol și Tighina) până la 20 km la vărsarea râului în Liman. Lățimea medie a râului este de 80 m, maximă de 600 m, adâncimea – 2-4 m, iar în unele locuri – 8, 10 și 12 m, viteza

cursului de apă între 0,4 și 0,9 m/s [2, planșele hărții topografice].

Până prin anii '60-'70 ai secolului trecut, lunca inundabilă a Nistrului inferior era împresurată cu o sumedenie de lacuri și bălți: Balta Lată, Plosca, Voievodina, Râioasa, Ruptura, Iezerul, Rogoianca, Leasa, Bâtlănița, Sâmbătoiu, Căliana, Cernetea, Băltina, Cruhla, Baibolul, Ochiul Mării (pe dreapta râului), Potcoava, Crivozul, Ceplina, Groapa, Bistrița, Crușovata, Ochiul Boului, Crivenca, Jepșa, Lata (pe stânga râului). În prezent mai există doar câteva lăcușoare în preajma comunei Tudora (rn. Ștefan-Vodă), iar pe stânga Nistrului – lacul de acumulare Cuciurgan, construit în anul 1963 (suprafața – 28 km²) [3, AO].

De partea stângă a Nistrului, pe cursul inferior al râului Iagorlâc, este situată Rezervația științifică „Iagorlâc”, înființată în anul 1988. „Rezervația a fost organizată în scopul păstrării și studierii condițiilor ecologice caracteristice bazinelor de apă din apropierea Nistrului. Ea include teritorii terestre (836 ha) și acvatică (270 ha) în care au fost create condiții favorabile pentru reproducerea animalelor și plantelor” [4, p. 181]. Vegetația e reprezentată de specii de arbori mici și de specii de fâneată.

În antichitate râul era cunoscut cu denumirile *Tyras* și *Danaster* (*Danastris*). În sursele documentare medievale acestea apar cu formele: it. *Turlo*, rus. *Dnestr*, ucr. *Dnister*, *Dniestr*, rom. *Nistru* (regional *Nestru*). În hrisoavele moldovenești Nistrul e menționat începând din prima jumătate a sec. al XV-lea. Actul de danie al lui Alexandru cel Bun din 10 iunie 1425 indică la Nistru câteva sate situate la obârșia Medvedei (Medvejei, afluent de dreapta Nistrului): Demiiănăuți, Zubreuț, precum și satul „unde este vătăman Stepan” [5, vol. I, pp. 136-137]. Râul Nistru și balta Zagorna sunt menționate în hrisovul din 23 ianuarie 1430 [5, vol. I, pp. 147-148]. Urmează și alte mențiuni documentare din 1437, 1445, 1447, 1513, 1518, 1520.

Hidronimul *Nistru*, pornind de la forma sa antică *Danaster* (*Danastris*), a fost explicat etimologic prin radicalele indo-europene *dan* – „râu” și *-istr* – „curent repede de apă” (< *isro*, prin transformarea grupului fonetic *sr* > *str* în limba tracă). Deci, *Nistru* ar fi însemnat la origine „râu care curge repede”, avându-se în vedere, probabil, cursul său superior (montan). Din indo-europ. *istr* (*istro*) este dedus și numele străvechi al cursului inferior al Dunării – *Istra* (gr. *Istros*, lat. *Ister*). Radicalul discutat poate fi recunoscut și în structura unor apelative, în verbul din limba greacă *rheo* „a curge”, în termenii entopici din limbile slave: rus. și bg. *струя* „curent de apă, șuvoi”, pol. *strumien* „pârâu, râuleț”. Cu *Istra* par să fie înrudite etimologic hidronimele: bg. *Struma* (*Strimon*), ucr. *Strii* (afluenți ai râurilor Nistru și

Pripet). Alonimul rom. reg. *Nestru*, sub aspect fonetic, reproduce denumirea protoslavă *Днѣстрѣ* sau veche rusă *Днѣстрѣ* [6, pp. 18-19; vezi și 7, 8].

În scrierile literare Nistrul e descris detaliat, cu afecțiuni: „Nistrul cel măreț... curge printre stânci sculptate natural ca și cum ar fi lucrute de mână de om... Valurile Nistrului... udă maluri cu pereți stâncoși, și fluviul poartă război cu Febus, ca să prindă din razele lui, căci stâncile aplecate îi ascund cerul” (Miron Costin). „Nistru e o apă măreață, care curge limpede în albie stâncoasă. În cotu-i adânc tăiat, Soroca se înalță în etaje de vile și vii... La malul apei cetățuia medievală a vechilor străji sorocene, care păzeau hotarul moldovenesc, doarme într-o netulburată și adâncă melancolie” (Mihail Sadoveanu). „Pe malul drept, pe malul stâng / Livezi înfloritoare. / Bătrânul Nistru curge lin / La vale către mare. / Nu are valuri înspumate / Ca un bătrân ce este, / Domol șoptește ani la rând / A neamului poveste” (Emilia Plugaru).

Structura morfologică a terenului, condițiile naturale și climaterice locale au contribuit, în mod evident, la formarea și dezvoltarea sistemului hidrografic din cuprinsul spațiului geografic pruto-nistrean. În funcție de acești factori s-au constituit zonele și microzonele hidrografice respective. Conform reliefului, configurației scoarței terestre, se conturează zonele hidrografice ale principalelor râuri: Răut, Ichel, Bâc, Botna (de dreapta) și Camenca, Râbnița, Iagorlâc, Cuciurgan (de stânga).

Răutul este cel mai mare afluent al Nistrului și cel mai mare râu care izvorăște și curge integral pe teritoriul Republicii Moldova. Își are izvoarele în apropierea s. Rediul Mare (rn. Dondușeni), la altitudinea de 180 m, și se varsă în Nistru din dreapta lângă s. Ustia (rn. Dubăsari), la altitudinea de 12 m. Lungimea râului este de 286 km, suprafața bazinului de recepție – 7 760 km², căderea nivelului apei – 168 m. Direcția cursului: N→S→E→S→SE. Afluenții principali: Recea (Copăceanca), Răuțel, Soloneț, Chiua, Iligacea, Ciulucul Mare, Molovateț, Cula, Vatici, Ivancea (pe dreapta), Cubolta, Căinar, Camenca, Ciorna, Dobrușa, Săgala, Cogâlnic, Drăghinici (pe stânga). Pe Răut sunt situate orașele Dondușeni, Bălți, Florești, Orhei.

Afluenții Răutului, la rândul lor, colectează apele de pe văile mai multor râulețe și pâraie: Recea (Copăceanca) – Armanca, Șerpăria, Adâncă, Poiana, Bulhacul, Cășăria, Lata; Răuțel – Urucui, Teioasa, Soloneț, Hodoroaba, Hârtopul, Izvoare, Rădoaia; Chiua – Ciocănița, Selișteea, Țiganca; Iligacea – Rădiul, Hârtopul, Prisaca; Ciulucul Mare – Bulhacele, Ciulucul Mic (cu Ciulucul de Mijloc), Cișmeaua, Capșa; Molovateț – Valea Cănepii, Valea Florilor, Pogoanele, Valea Bozului; Cula – Hulboaca, Valea Odăii, Ursoaia, Dârnovațul, Măgurele, Culișoara, Suduroaia, Priho-

diștea, Cumpăna; Vatici – Mana, Valea Lupului, Radova, Chetrosul; Ivancea – Sărăturile, Seliștea, Valea Pădurii, Domneasca; Cubolta – Izvoare, Seliștea, Cruhleac, Valea Corbului, Valea Crucii, Cioara, Bularga, Zgurița, Frumoasa; Căinar – Dumbrava, Valea Moșiei, Zgura, Rădoaia, Frumușica, Căinăruțul, Căldarea, Bolata; Camenca – Râpa Izvorului, Stoicani; Dobrușa – Rădiul, Valea Teiului, Odaia, Chetroasa, Chersacul; Sagala – Odaia, Colonița, Holmurile, Țarina; Cogălnic – Găinușa, Roșcana, Valea Oii, Târșauca, Brazda, Budăiul; Drăghinici – Valea Teiului, Valea Cănepii, Salcia, Vorotețul, Valea Plopului.

Răutul dispune de vechi atestări documentare, începând cu anul 1436, când Ilie și Ștefan voievozi întăresc logofătului Oancea mai multe sate de pe acest râu: Procopinți, Macicăuți, Cozarăuți și Fântâna Albă [5, vol. I, pp. 218-219]. De vechi atestări documentare dispun și unii afluenți ai Răutului: Căinar (1528), Ciuluc (1629), Cogălnic (1502), Cula (1436), Dobrușa (1437), Ivancea (1576), Molovateț (1601), Soloneț (1587) ș.a.

Ichelul este unul dintre cele opt râuri mari din republică, a cărui lungime depășește 100 km. Izvorăște la est de or. Cornești (rn. Ungheni), traversează teritoriul raioanelor Călărași, Strășeni și Criuleni pe o distanță de 101 km și se varsă în Nistru lângă s. Coșernița (rn. Criuleni). Suprafața bazinului de recepție – 814 km², volumul anual de apă – 20,5 mil. m³. Direcția: NV→SE. Altitudinea colinelor la izvoare – 407 m, la vărsare – 90 m, căderea nivelului de relief – 313 m. Afluenții râului: Icheleț, Suha, Hulpoaia, Voinova, Drăsliceni, Măgdăcești, Teleșeu, Gemenea, Blaja, Sămănanca, Sârnauca, Lunga, Scurta, Buzdugana, Valea Zăicanei, Rediul, Sărâdnicul. Pe valea râului sunt situate 15 localități: Bularda, Onești, Greblești, Drăgușeni, Rădeni, Zamcioji, Logănești, Ratuș, Goian, Hrușova, Boșcana, Coșernița ș.a.

Prima mențiune documentară a Ichelului datează din 6 februarie 1430, forma de scriere a hidronimului fiind *Itchil* [5, vol. I, pp. 154-155]. Cu aceeași formă numele râului apare și în documentele de mai târziu: 1436, 1462, 1527, 1550 ș.a. De o mare vechime sau de o anumită vechime sunt și atestările afluenților săi: Teleșeu (1436), Voinova (1445), Sămănanca (1602), Suha (1607), Icheleț (1754), Sârnauca (1764).

Bâcul traversează partea centrală a Republicii Moldova, parcurgând teritoriul raioanelor Călărași, Strășeni, mun. Chișinău, Anenii Noi. Izvorăște lângă s. Temeleuți (rn. Călărași) și se varsă în Nistru din dreapta la s. Gura Bâcului (rn. Anenii Noi). Lungimea cursului de apă este de 155 km, bazinul de recepție – 2 150 km², debitul de apă 3 m³/s. În valea râului, la nord de or. Chișinău, se află lacul de acumulare Ghidighici. În aval de lac, în preajma satului Vatra, râul curge printr-un defileu îngust și stâncos denumit *Che-*

ile Bâcului. Colinele din apropierea râului ating cotele 400-430 m la izvoare, 150-180 m pe cursul mediu și 40-50 la vărsare. Căderea altitudinii de relief – 380 m.

Pe parcurs, râul acumulează apele multor râulețe, pâraie și de pe unele văi cu pâraie: Strâmba, Cotova, Vrabia, Vătămăneasa, Seliștea, Budăiul, Tâncăul, Pojarna, Adâncă, Pitușca, Călduroasa, Ruginoasa, Bucovăț, Valea Pietrei, Târgoliștea (Trigoliștea), Vălicica, Tutoveni, Saca, Râmnicul, Fundacul, Ișnovăț, Schinoasa, Împutita, Albinețul, Calintir (Calinder), Colacul, Hatmana, Sărăcuța, Nisipăria, Roșia, Cobusca ș.a.

Mențiunile documentare ale hidronimului *Bâc* datează începând cu prima jumătate a sec. al XV-lea. Râul este amintit ca semn de hotar în hotarnica moșilor Miclăușeni, Lozova și Sadova din 25 aprilie 1420 [5, vol. I, pp. 67-68]. Mențiunile ulterioare sunt din 1436, 1438, 1448, 1466 ș.a. Dispun de vechi atestări documentare și denumirile unor afluenți: *Bucovăț* (1420), *Pitușca* (1420), *Ișnovăț* (1429), *Cotova* (*Cotovăța*, 1436), *Roșia* (1667) ș.a.

Botna, râul care traversează partea central-sudică a republicii, izvorăște la nord de s. Horodca (rn. Ialoveni), curge pe teritoriul raioanelor Ialoveni și Căușeni și se varsă în Nistru la s. Chițcani (rn. Căușeni). Lungimea – 152 km, suprafața bazinului – 1 540 km². Direcția cursului de apă: NV→SE→E→NE. Cotele de înălțime: 340 - 375 m la izvoare, 50 - 80 m – la vărsare. Căderea cotei de relief – 295 m. Pe valea râului sunt situate localitățile: Horodca, Ulmu, Văsieni, Ruseștii Noi, Bardar, Costești, Zămbreni, Horești, Gangura, Căinari, Sălcuța, Zaim, or. Căușeni, Chircăiești ș.a.

Afluenții principali ai râului: Târnauca, Comoara, Vălcineț, Hultura, Valea Lupului, Vișina, Potolinca, Valea Cornului, Carpăna, Săcăita, Șugubața, Strestioara, Vâlcele, Țanca, Larga, Chetroșica, Văgăuna, Valea Mare, Mișiliderea, Botnișoara, Căinarul, Opărita, Valea Podului, Ciocana, Tulea ș.a. Pe Botna au fost construite trei lacuri de acumulare mari, lângă satele Ulmu, Costești și Răzeni.

Prima mențiune documentară a denumirii râului Botna este din 1429. La 10 februarie 1429, Alexandru cel Bun dăruiește cneaghinei Marena câteva sate la Botne [5, vol. I, p. 124-125]. Sunt de remarcat și mențiunile din 1431, 1439, 1443, 1448 ș.a. Documentele istorice atestă de timpuriu și denumirile afluenților: Târnauca (1420), Gangura (1528), Vălcineț (1545), Botnișoara (1770), Vișina (1784) ș.a.

Râurile de stânga Nistrului izvorăsc din cuprinsul Podișului Podoliei și curg pe teritoriul Ucrainei și Republicii Moldova. Cele mai mari dintre ele au lungimea între 50 și 110 km.

Camenca își are izvoarele în apropierea s. Holubece (rn. Krâjopil), la altitudinea de 260 m, curge spre sud-

vest și se varsă în Nistru la or. Camenca. Are lungimea de 52 km, bazinul de recepție – 403 km². Alimentație mixtă (din izvoare, nivală și pluvială). Cursul râului este aproape rectiliniu și cu puțini afluenți: Mațeica, Valea Pădurii, Valea Izvoarelor, Mălina, Odaia, Puhoina. Figurează pe hărțile topografice din sec. XVII–XIX.

Râbnița își începe cursul de prin niște văi din apropierea s. Petrivca (rn. Codâma), curge spre sud-vest, apoi spre vest și se varsă în Nistru la or. Râbnița. Lungimea râului – 56 km, suprafața bazinului – 419 km². Alimentație mixtă. Albia râului e puțin șerpuitoare și cu puține ramificații: Râbnița Seacă, Crasneanca, Vârlanova Balca, Cobasna, Valea Satului. Pe hărțile topografice este notat începând din sec. al XVIII–lea.

Iagorlâcul izvorăște de pe versantul sudic al Podișului Podoliei, la est de s. Slobidka (rn. Codâma), și se varsă în Nistrul lângă Goian (rn. Dubăsari). Are lungimea de 77 km, suprafața bazinului de recepție – 1 590 km². Principalii afluenți: Dubău, Machitra, Trostineț, Litvina, Valea Cânepii, Valea Morii, Japca, Hârtopul. Figurează pe hărțile topografice din sec. XVIII–XIX.

Cuciurganul este afluentul de stânga Nistrului cu cea mai mare lungime – 110 km. Izvorăște la est de s. Vladimirovca (rn. Krasni Okni), curge spre sud și se varsă în limanul Cuciurgan la s. Pervomaisc (rn. Slobozia). Albia râului este puțin adâncă și cu puține ramificații: Dubca, Andriașevca, Cremenea, Mațarinca. Suprafața bazinului de recepție – 2 420 km². Limanul are lungimea de 15 km, lățimea – 0,5–3 km, adâncimea medie – 3 m, suprafața – 28 km². Printr-o gârlă comunică cu brațul Turunciuc al Nistrului. Centrala electrică de pe țărmul limanului a fost construită în anul 1964.

Nistru dispune și de o sumedenie de afluenți mai mici, ale căror văi se deschid direct în valea râului: Chetrosul (9 km), Hlibicioc (10 km), Zastâncă (10 km), Racovăț (17 km), Cereșnovăț (15 km), Cușmirca (28 km), Ciorna (40 km), Rezina (32 km), Tohatin (28 km), Sămănanca (12 km), Străstinețul (17 km), Știubeiul (20 km) (pe dreapta); Frunzăuca (10 km), Ocnița (31 km), Gnilaia Balca (11,5 km), Gârla (11 km), Vălicica Albii (10 km), Valea Adâncă (30 km), Hlubo-ca (11 km), Beloci (34 km), Ocna (32), Iagorlâcul Sec (40 km), Tomașlăc (23 km), Ciorna (25 km), Șliodora (20 km), Comarova Balca (40 km), Crasna (28 km) (pe stânga).

Bazinul hidrografic al Nistrului este situat în regiunea de vegetație de stepă și silvostepă. Podișul Moldovei de Nord și Podișul Nistrului sunt acoperite de păduri în proporție de 13 la sută. Pe cursul superior al râului, de dreapta, prezenți sunt, în primul rând, codrii Sorocii. În continuare spre sud se întâlnesc păduri izolate și crânguri de podiș, cu arbori de stejar, gorun, frasin, carpen, fag, arțar, jugastru etc., precum și desi-

șuri de arbuști de diferite specii. Vegetația văii râului o alcătuiesc pădurile de luncă cu arbori de plop, ulm, salcie. În câmpia Bălților și stepa Bugeacului predomină speciile de plante ierboase: negara, păiușul, salvia, mohorul, albăstrița etc. Pentru lunca Nistrului sunt specifice comunitățile vegetale de stuț, papură, rogoz, pipirig. Pe imense terenuri agricole se cultivă plante cerealiere, tehnice, legumicole, pomi fructiferi și, cu precădere în zonele sudice, vița-de-vie.

Bogată și variată este fauna din cuprinsul bazinului hidrografic nistrean. Pădurile găzduiesc cele mai numeroase specii de animale și păsări: căprioara, mistrețul, vulpea, bursucul, veverița; grangurul, mierla, cucul, privighetoarea, pițigoii etc. În zonele de câmpie și stepă viețuiesc: iepurele, țistarul, hârciogul; ciocârlița, prepelița, potârnichea etc.

Aspectele vieții materiale și spirituale ale oamenilor, diversele evenimente și fapte din cadrul societății, precum și particularitățile reliefului, florei și faunei – toate și-au găsit reflectare în nomenclatura topică locală și, implicit, în hidronimia ținutului, în denumirile de râuri, lacuri, bălți, izvoare etc. În funcție de structura de origine lexică – semantică hidronimicele, în cazul nostru numele de ape curgătoare, pot fi clasificate în următoarele două categorii principale: **topografice și social-istorice**.

Hidronimele topografice se referă la tipul și caracteristicile fizico-geografice și naturale ale obiectelor hidrografice. Ele au ca bază de formare diferiți termeni geografici, precum și unele cuvinte obișnuite din lexicul comun. Termenii geografici pot fi unitați lexicale ce țin de fondul literar al limbii, elemente terminologice cunoscute și folosite de majoritatea vorbitorilor (*râu, pârâu, gârlă* etc.), dar și unitați lexicale ce aparțin vocabularului regional sau dialectal, acestea având un spațiu de circulație limitat, o întrebuintare restrânsă, locală (*bulbuc, hamzău, sel, plângău* etc.). În literatura de specialitate, ultimele sunt calificate ca *entopice*, termen căruia îi corespund echivalentele sinonimice: *apelative topice, termeni entopici, termeni geografici populari*.

Denumirile topografice referitoare la tipul apelor curgătoare pot fi grupate în câteva subcategorii: a) denumiri de ape cu debit permanent: *Gârla, Gârlele Prutețului, Pârâul, Plângăul* (*plângău* „fir de apă curgătoare”), *Râul Negru, Șovățul* (*șovăț* „mică apă curgătoare”), *Valea Mare, Văile*; b) denumiri de ape cu debit temporar (din ploi și zăpezi): *Puhoiul, Puhoina, Râpa Adâncă, Râpile de pe Coastă, Selul* (*sel* „șuvoi de apă provenită din ploi”), *Șiroaiele, Șuvoiul*; c) denumiri de ape care seacă vara: *Pârâul Sec, Saca, Secătura, Suha, Suhodolul, Valea Seacă*; d) denumiri de ape care indică sursa de alimentare: *Budăiul* (*budăi* „izvor”, „fântâniță”), *Buduroiul* (*buduroi* „izvor puternic”), *Cișmeaua,*

Fântânița, Izvorul, Izvoarele, Ocna, Ocnița (ocnă „izvor cu debit mare de apă”), *Șipotul, Șipotele, Vâna de sub Mal* (vână „izvor puternic”).

În câteva subcategorii se grupează și topograficele care denumesc caracteristicile fizico-geografice și naturale ale obiectelor hidrografice: a) dimensiunile de lungime, lățime și adâncime: *Lunga, Lunguța; Larga, Lărguța, Lata; Strâmta, Îngusta; Adâncă*; b) aspectul exterior (forma, culoarea): *Cârjoaia, Cotita, Rătunda, Strâmba, Șerpuita; Alba, Cernita, Galbena, Neagra, Roșia*; c) însușirile apei (biologice, chimice, gustative, olfactive): *Amara, Dulcea, Împușita, Pucioasa, Putreda, Râioasa, Sărata*; d) însușiri și calități climatice: *Arsa, Călduroasa, Ferbinte, Friguroasa, Geroasa, Opărita, Recea*; e) structura și însușirea solului: *Anina, Aninoasa* (anină „nisip”), *Chetroasa, Chetrosu, Hlina, Huma, Lutoasa, Nămolosa, Nisipoasa, Tinoasa*; f) particularitățile de relief: *Găunoasa, Găvănul, Gropana, Hârtopol, Măgurele, Râposul, Ruptura, Văgăuna, Văioaga*; g) oiconimice, provenite de la numele localităților din vecinătate sau de care aparțin, de la numele unor habitate umane temporale, construcții, acareturi etc.: *Cășăria, Chiua, Odaia, Pârâul Copăcenilor, Prisaca, Standoala, Tutoveni, Valea Chetrosului, Valea Drăslicenilor, Valea Morii, Valea Satului, Valea Stânei, Valea Stoicanilor, Vărăriile, Velnița*; h) floronimice (fitonimice), referitoare la vegetația mediului ambiant: *Bostănăria, Carpăna, Curecheria, Rădiul, Salcia, Schinoasa, Scumpia, Strestioara, Teioasa, Valea Bozului, Valea Cănepii, Valea Cornului, Valea Răchișilor, Valea Teiului*; i) faunonimice (zoonimice), care vizează unele specii de animale și păsări din mediul ambiant: *Căprița, Cioara, Hulpăria, Năgâțaria, Răcăria, Șerpăria, Valea Bursucului, Valea Corbului, Valea Lupului*.

Hidronimele *s o c i a l - i s t o r i c e* pot fi grupate, de asemenea, în câteva subcategorii: a) etnonimice, denumirile care indică proprietatea sau apartenența obiectelor desemnate la o persoană sau la un grup de persoane de altă etnie: *Armanca, Căzăcița, Fântâna Rusului, Lipovanca, Pârâul din Pădurea Nemților, Râpa Moscalului, Valea Rușilor*; b) antroponimice, care indică în general proprietatea sau apartenența personală a obiectelor desemnate: *Fântâna lui Oprea, Fântâna Pălămarului, Gherasimoaia, Moșoaia, Râpa Crețului*; c) sociale, arătând proprietatea sau apartenența obiectelor desemnate la un grup sau la o categorie socială de oameni: *Izvorul Călugărilor, Ocna Răzășilor, Ocna Țăranilor, Râpa Răzășilor*; d) profesionale, evocând ocupațiile sau îndeletnicirile locuitorilor: *Fântâna Chetrarilor, Izvorul Ciobanului, Râpa Pădurarului, Valea Cărăușilor*; e) psihologice, denumiri ce țin de credințe, superstiții: *Fântâna Sfinții Părinți, Fântâna Zănelor, Hărăpoaica, Izvorul de la Icoane, Izvorul Maicii*

Domnului, Strigoaica, Râpa Dracilor, Valea Urișului, Zmăoaica; f) ocazionale, referindu-se la diferite evenimente, fapte și întâmplări cu caracter local: *Căznita, Detunată, Dijma, Flămânda, Pojarna, Sărăcuța, Sătula, Săcâita, Spânzurata*.

Sub aspect *d e r i v a ț i o n a l*, hidronimele reprezintă la origine formații *s i n t e t i c e* și *a n a l i t i c e*. Sintetice sunt denumirile cu structură simplă (primare, derivate), iar analitice denumirile compuse din două sau mai multe cuvinte. Simple primare sunt hidronimele ce reproduc intact cuvintele etimoane: *Balta, Budăiul, Gârla, Izvorul, Lacul, Pârâul* etc. Hidronimele, care pe lângă temă sau cuvântul de bază conțin și unele elemente formative (prefixe, sufixe), sunt considerate simple derivate: *Bălțița, Fântânița, Gârlișoara, Izvorașul, Pârăușul* etc. Cele mai productive sufixe utilizate la formarea hidronimelor sunt *-ac, -aș/-eș, -iță, -uș, -uț*.

Compusele hidronimice constau de obicei dintr-un substantiv în nominativ și un substantiv în genitiv sau acuzativ: *Balta Satului, Gârla Izvorului, Valea Pădurii; Fântâna din Câmp, Izvorul de sub Stâncă, Lacul cu Rogoz*; dintr-un substantiv și un adjectiv: *Barcul Mare, Pârâul Sec, Valea Adâncă*; dintr-un substantiv precedat de o prepoziție: *La Izvor, Pe Baltă*; dintr-un numeral și un substantiv: *Două Șipote, Șapte Fântâni* etc. Unele formații compuse constau dintr-o înșiruire de cuvinte: *Fântâna lui Duca de pe Valea Frumoasei, Iazul de sub Pădurea Cunilei, Lacul cu Sălcii din Lunca Băcului*.

Majoritatea hidronimelor din spațiul pruto-nistrean reprezintă la *o r i g i n e* formații onimice românești, alcătuite fiind din unități lexicale și elemente formative proprii limbii române. Dat fiind că acest teritoriu, în diferite perioade istorice, a fost locuit și de alte populații, în nomenclatura hidrografică locală au pătruns și denumiri de altă origine (slave, turcice etc.).

Slave (vechi rusești sau vechi ucrainene) sunt numele de râuri: *Bucovăț* (< бук „fag” + suf. *-овец*) – „râu de pe valea cu fagi”, „râu într-o regiune de pădure cu copaci de fag”; *Сатенца* (< камень „piatră” + suf. *-ка*) – „râu cu albie de roci calcaroase”, „râu într-o regiune cu sol pietros”; *Сіорна* (< *черный*, fem. *черна* „negru, neagră”) – „râu cu apă neagră (înnegrită, murdară)”; *Срасна* (< *красный*, fem. *красна* „roșu, roșie”, eventual din *красен*, fem. *красна* „frumos, frumoasă”) – „râu pe o vale cu sol de argilă roșie” sau „râu pe o vale pitorească, cu aspect plăcut, atrăgător”; *Вишновăț* (< *ист. Вишновăț* < *вишня* „vișin” + suf. *-овец*) – „râu de pe valea cu vișini”; *Расовăț* (< *рак* „rac” + suf. *-овец*) – „râu cu (bogat în) raci”; *Рăbnița* (< *рыба* „pește” + suf. *-ница*) – „râu cu (bogat în) pește”; *Суהаia Balca* (< *сухой*, fem. *сухая* „uscat” + *балка* „vale”) – „valea seacă” etc. [9, pp. 17-22].

Cele mai vechi nume de râuri turcice ne-au rămas de pe urma cumanilor (sec. XI): *Bâc* (< *büük* „mare”, „lung”) – „râu pe o vale mare, lungă”; *Căinar* (< *kaynar* „izvor”) – „râu de pe valea cu izvoare”; *Cula* (< *kul/kula* „vale”) – „râu de pe vale”; *Iagorlâc* (< *ăgrilik* „strâmb, cotit”) – „râu pe o vale strâmbă” sau „râu cotit”. Tătaro-nogaice sunt microtoponimele: *Acmanghita* (< *ak* „alb” + antrop. *Manghit*), *Batacul* (< *batak* „baltă”, „mlaștină”), *Bugaz* (< *boğaz* „locul de vărsare a unui râu; gură de râu”), *Curuderea* (< *kuru* „uscat”, „sec” + *dere* „vale, curs de apă”, „pârâu”), *Ghiolgiuc* (< *gölgük* „lac mic”), *Iriderea* (< *ăiri/iri* „strâmb” + *dere* „vale”, „curs de apă”, „pârâu”), hidronimul însemnând „(vale) strâmbă”, „(pârâu) cotit”), *Sazlâk* (< *sazlik* „baltă cu stuf”, „stuhărie”) [10, pp. 38-45].

Nu se exclude ca unele hidronime alogene să reprezinte la origine denumiri traduse în limbile respective după cele românești propriu-zise: *Chetrosu* > *Kamenka*, *Neagra* > *Ciorna*, *Roșia* > *Krasna*, *Saca* > *Suha*, *Valea Sacă* > *Kuruderea*, *Valea Strâmbă* > *Iriderea*.

Studiul hidronimiei prezintă interes sub toate aspectele cunoașterii: lingvistic, geografic, istoric, social, etnocultural etc. Numele proprii de ape sunt cuvinte și, ca toate cuvintele, pentru a stabili raporturile lor cu realitățile obiective, sunt studiate în primul rând din punct de vedere lingvistic: etimologic, lexical, derivațional, semantic, funcțional. Sub aspect geografic, denumirile topografice prezintă interes prin faptul că denumesc obiecte fizico-geografice și redau însușirile și calitățile lor proprii. Pentru istorici, etnografi, sociologi

etc. nomenclatura topică constituie o adevărată arhivă care păstrează diverse informații din cele mai vechi timpuri. Aceasta pentru că în toponimie și implicit în hidronimie și-au găsit reflectare principalele momente din viața materială și spirituală a oamenilor, ocupațiile, datinile, obiceiurile, credința. Toponimia reprezintă imaginea obiectivă a realităților din societate și natură. Prin numele proprii de locuri și localități pământul prinde grai, își dezvăluie tainele de secole și milenii.

BIBLIOGRAFIE

1. Republica Moldova. Harta fizică. Chișinău, 1998. Autor N. Boboc.
2. Топографическая карта Молдавии. Географическое описание. Moscova, 1981.
3. Arhiva onomastică (AO) a Institutului de Filologie (fondată pe baza anchetelor toponimice de teren efectuate în anii 1968–2014).
4. Râmbu N. Geografia fizică a Republicii Moldova. Chișinău, 2001.
5. Documenta romanicae historica. A. Moldova. București, vol. I, 1975 și urm.
6. Eremia A. Unitatea patrimoniului onomastic românesc. Chișinău, 2001.
7. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. Moscova, vol. I, 1971.
8. Трубочев О. Н. Названия рек правобережной Украины. Moscova, 1968.
9. Eremia A. Tainele numelor geografice. Chișinău, 1986.
10. Eremia A. Graiul pământului. Chișinău, 1981.

Lică Sainciuc. *Povestea lui Harap Alb* de Ion Creangă. Copertă. Hârtie, calcugravură, 2015.